
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ РУКОПАШНОГО БОЮ В УМОВАХ ОПЕРАТИВНИХ ДІЙ СПІВРОБІТНИКАМИ СПЕЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Ілля Вако

Аннотация. *Выявлены и представлены наиболее эффективные приемы рукопашного боя, которые наиболее часто используют специалисты для проведения оперативных действий по задержанию правонарушителей. Полученные данные могут быть использованы для повышения эффективности совершенствования техники рукопашного боя курсантов в процессе специальной физической подготовки.*

Ключевые слова: *физическая подготовка, курсанты, техника, рукопашный бой.*

Abstract. *The most effective martial arts techniques that are most often used by specialists to ensure prompt action to apprehend offender have been identified and presented. The data obtained can be used to improve the efficiency of enhancing the techniques of unarmed combat by cadets in special training.*

Keywords: *physical preparation, cadets, hand-to-hand combat, technique.*

Постановка проблеми. В Національній академії Служби безпеки України спеціальна фізична підготовка (СФП) як навчальна дисципліна має на меті забезпечення підготовки фахівців органів державної безпеки з високим рівнем різнобічної фізичної підготовленості, здатних ефективно вирішувати службові завдання, стійко переносити розумові, нервово-психічні та фізичні навантаження без зниження ефективності професійної діяльності, досконалим володінням навичками застосування засобів фізичного впливу та самозахисту [2, 6].

Основне протиріччя досліджуваної нами проблеми полягало в тому, що сучасна практика СФП, у межах якої здійснюється навчання майбутніх працівників служби безпеки безпосередньо веденню єдиноборства з правопорушниками і їх силовому затриманню, свідчить про недостатньо цілеспрямовану роботу із вдосконалення техніки рукопашного бою [1,3].

Дослідження виконано згідно зі Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр. за темою 2.16 «Вдосконалення засобів технічної та тактичної підготовки кваліфікованих спортсменів з використанням сучасних технологій вимірювання, аналізу та моделювання рухів» (номер держреєстрації 01100U0022416).

Мета дослідження – вивчити особливості прийомів рукопашного бою, які найбільш часто використовуються в оперативній практиці для подальшого вдосконалення процесу спеціальної фізичної підготовки курсантів.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної і спеціальної літератури, документальних матеріалів; опитування.

Результати дослідження та їх обговорення.

Рукопашний бій є одним із засобів формування спеціальної фізичної, психологічної, техніко-тактичної готовності до протидії з правопорушниками [5, 7]. Заняття з рукопашного бою спрямовані на формування навичок, необхідних для знищення, виведення з ладу противника або самозахисту від його нападу, та на виховання впевненості у власних силах [2, 4].

Підвищення ефективності вдосконалення техніки рухових дій в рукопашному бою курсантів у процесі СФП, на нашу думку, має великі перспективи з урахуванням найбільш частого використання співробітниками з досвідом оперативної роботи тих чи інших прийомів рукопашного бою в умовах оперативних дій [3, 6].

З урахуванням вищезазначеного, в процесі дослідження було проведено опитування 31 експерта.

Результати опитування свідчать, що перше рангове місце за ступенем складності видів затримання посідає проведення оперативних дій на об'єктах повітряного транспорту, цю думку підтримували всі учасники опитування. На другому ранговому місці одногосно було визнано проведення оперативних дій на об'єктах залізничного транспорту, а 93,55 % (n = 29) співробітників спеціальних підрозділів на третьому визначили проведення затримання злочинців на об'єктах автомобільного транспорту. На четвертому ранговому місці 93,55 % (n = 29) співробітників спеціальних підрозділів розмістили дії у закритих приміщеннях. Не таким складним, на думку 100 % (n = 31) співробітників спеціальних підрозділів, є проведення оперативних дій на пішому маршруті, за ступенем складності ці

оперативні дії розміщені на п'ятому ранговому місці. Щодо цього питання думка експертів була майже одноставною, про що свідчить значення коефіцієнта конкордації ($W = 0,99$).

За свідченням учасників опитування, найчастіше оперативні дії щодо затримання злочинців проводяться на пішому маршруті, про що свідчать 100 % ($n = 31$) відповідей респондентів. На другому місці за частотою виконання оперативних дій із затримання злочинців 100 % ($n = 31$) учасників опитування розмістили проведення затримання правопорушників на об'єктах автомобільного транспорту, на третьому – проведення оперативних дій у приміщенні (87,10 %). На четвертому та п'ятому рангових місцях за частотою виконання відповідно визначили проведення оперативних дій на об'єктах залізничного та повітряного транспорту, що підтверджено значенням коефіцієнта конкордації ($W = 0,89$).

Для визначення частоти використання окремих прийомів рукопашного бою експертам було запропоновано відповісти на питання «Перерахуйте прийоми рукопашного бою, які найчастіше використовуються при затриманні злочинця» та запропоновані умови при яких виконується затримання на пішому маршруті, у приміщеннях, на об'єктах автомобільного транспорту, залізничного транспорту та повітряного транспорту.

Експертами було визначено прийоми рукопашного бою, які найчастіше використовуються під час затримання злочинців, результати опитування представлено на рисунку 1.

Аналізуючи загалом прийоми рукопашного бою, які використовуються під час затримання у різних умовах, слід зазначити широке використання таких прийомів, як «важіль ліктя назовні», «важіль ліктя всередину», «кидок вниз з захватом ніг ззаду», «кидок вниз з захватом ніг спереду», «кидок через стегно», «передня підніжка», «задня підніжка», «боковий переворот». Подальше дослідження було спрямовано на визначення ступеня ефективності використання даних прийомів рукопашного бою для затримання злочинців у різних умовах виконання оперативних дій.

На думку експертів, під час затримання злочинців на пішому маршруті, найбільш ефективним прийомом рукопашного бою є «важіль ліктя всередину», таку думку поділяють 74,19 % ($n = 23$) опитаних співробітників. Дещо менша частина опитаних, надає перевагу прийому «кидок вниз з захватом ніг ззаду» – 16,13 % ($n = 5$) та «важіль ліктя назовні» – 9,68 % ($n = 3$). Малоєфективним, на думку опитаних, під час затримання злочинців на пішому маршруті є прийом «задня підніжка», про це одногласно висловили думку 67,74 % ($n = 21$) експертів, як свідчить значення коефіцієнта конкордації ($W = 0,81$).

Рисунок 1 – Частота використання прийомів рукопашного бою співробітниками спеціальних підрозділів

Під час аналізу отриманих даних враховувалась також думка експертів з різним стажем роботи у спеціальному підрозділі (табл. 1).

Відповіді експертів майже на відрізнялись у розподілених групах. Так, відмінності спостерігались тільки у думці відносно переваги використання прийому «передня підніжка», якому експерти групи 1 надали четверте рангове місце, натомість експерти з досвідом роботи більше трьох років (групи 2 та 3) надали перевагу виконанню «кидка вниз з захватом ніг спереду» та «бокового перевороту». Значення коефіцієнта конкордації від 0,73 до 0,85 свідчить про погодженість думки експертів.

У практиці діяльності співробітників спеціальних підрозділів часто операції щодо затримання злочинців проводяться в умовах обмеженого простору, у приміщеннях.

Вивчення думки експертів, щодо ефективності використання прийомів рукопашного бою під час затримання злочинця у приміщеннях, дозволяє стверджувати про високу ефективність (перше рангове місце) виконання прийому «важіль ліктя назовні», таку думку підтримують 83,87 % ($n = 26$) співробітників спеціальних підрозділів.

Друге та третє рангові місця відповідно посіли за ступенем ефективності виконання прийому «ва-

Таблиця 1 – Результати оцінювання експертами ефективності прийомів рукопашного бою під час затримання злочинця на пішому маршруті

Прийом рукопашного бою	Розподіл відповідей, n = 31, p < 0,05					
	група 1, n = 8, W = 0,73		група 2, n = 9, W = 0,87		група 3, n = 14, W = 0,85	
	рангове місце	Σ рангів	рангове місце	Σ рангів	рангове місце	Σ рангів
Важіль ліктя назовні	Друге	17	Друге	20	Друге	29
Важіль ліктя всередину	Перше	13	Перше	11	Перше	15
Кидок вниз з захватом ніг ззаду	Третє	18	Третє	23	Третє	40
Кидок вниз з захватом ніг спереду	П'яте	46	П'яте	44	Четверте	68
Кидок через стегно	Сьоме	49	Шосте	56	Шосте	86
Передня підніжка	Четверте	45	Сьоме	59	Сьоме	90
Задня підніжка	Восьме	53	Восьме	68	Восьме	104
Боковий переворот	Шосте	47	Четверте	43	П'яте	72

жиль ліктя всередину» та «кидок вниз з захватом ніг ззаду». Прийом рукопашного бою «кидок вниз з захватом ніг спереду» експерти визнали таким, що не має високої ефективності для затримки злочинців у приміщеннях, це констатували 83,87 % (n = 26) експертів. Значення коефіцієнта конкордації (W = 0,88) свідчить про узгодженість думки експертів.

Отримані дані опитування експертів з різним строком служби дозволяють стверджувати про наявність загальної тенденції розподілу прийомів рукопашного бою за ступенем їх ефективності (табл. 2).

Так, найбільш ефективними для затримання злочинця у приміщенні були визнані прийоми «важіль ліктя назовні», «важіль ліктя всередину», «кидок вниз з захватом ніг ззаду», які посіли відповідно з першого по третє рангове місце. Відмінності спостерігались у думці відносно ефективності прийому «боковий переворот», якому віддали четверте рангове місце експерти зі стажем служби більше трьох років та шосте рангове місце експер-

ти зі строком служби менше трьох років. Значення коефіцієнта конкордації від 0,75 до 0,90 свідчить про погодженість думки експертів.

Якщо злочинці знаходяться у автомобільному транспорті, то дії щодо його затримання визначаються переважним використанням прийому рукопашного бою «кидок вниз з захватом ніг ззаду», який посів перше рангове місце, таку думку поділяють 90,32 % (n = 28) опитаних. Також, на думку експертів, ефективним є виконання прийомів «Важіль ліктя назовні» та «важіль ліктя всередину», які зайняли друге та третє рангові місця відповідно. Найменш ефективним прийомом при затриманні злочинців на автомобільному транспорті є «передня підніжка», про що свідчили відповіді 83,87 % (n = 26) експертів. Думка експертів з даного питання була майже одногосна, що підтверджено значенням коефіцієнта конкордації (W = 0,86).

Відповіді експертів з різним стажем служби у спеціальному підрозділі, мали деякі відмінності (табл. 3).

Таблиця 2 – Результати оцінювання експертами ефективності прийомів рукопашного бою під час затримання злочинця у приміщенні

Прийом рукопашного бою	Розподіл відповідей, n = 31, p < 0,05					
	група 1, n = 8, W = 0,75		група 2, n = 9, W = 0,90		група 3, n = 14, W = 0,87	
	рангове місце	Σ рангів	рангове місце	Σ рангів	рангове місце	Σ рангів
Важіль ліктя назовні	Перше	12	Перше	13	Перше	16
Важіль ліктя всередину	Друге	15	Друге	16	Друге	27
Кидок вниз з захватом ніг ззаду	Третє	21	Третє	25	Третє	41
Кидок вниз з захватом ніг спереду	Четверте	43	П'яте	45	П'яте	74
Кидок через стегно	П'яте	46	Шосте	57	Шосте	88
Передня підніжка	Восьме	54	Восьме	70	Восьме	105
Задня підніжка	Сьоме	49	Сьоме	58	Сьоме	89
Боковий переворот	Шосте	48	Четверте	40	Четверте	64

Таблиця 3 – Результати оцінювання експертами ефективності прийомів рукопашного бою під час затримання злочинця на об'єктах автомобільного транспорту

Прийом рукопашного бою	Розподіл відповідей, n = 31, p < 0,05					
	група 1, n = 8, W = 0,76		група 2, n = 9, W = 0,96		група 3, n = 14, W = 0,89	
	рангове місце	∑ рангів	рангове місце	∑ рангів	рангове місце	∑ рангів
Важіль ліктя назовні	Друге	15	Друге	20	Друге	29
Важіль ліктя всередину	Третє	19	Третє	25	Третє	41
Кидок вниз з захватом ніг ззаду	Перше	14	Перше	9	Перше	14
Кидок вниз з захватом ніг спереду	П'яте	43	Четверте	40	Четверте	65
Кидок через стегно	Сьоме	51	Сьоме	63	Сьоме	96
Передня підніжка	Восьме	57	Восьме	72	Восьме	105
Задня підніжка	Четверте	42	Шосте	50	Шосте	79
Боковий переворот	Шосте	47	П'яте	45	П'яте	75

Так, думка експертів груп 2 та 3, щодо ефективності прийомів рукопашного бою була солідарною. Натомість співробітники з досвідом роботи до трьох років (група 1) вважають менш ефективними прийоми «кидок вниз з захватом ніг спереду» і «боковий переворот», та більшої значущості надають прийому «задня підніжка», порівняно з відповідями експертів груп 2 та 3. Значення коефіцієнта конкордації від 0,76 до 0,96 свідчить про погодженість думки експертів.

Затримання злочинця може проходити на об'єктах залізничного транспорту, де виконання оперативних дій проходить в умовах обмеженого простору – купе або тамбурі потягу. Експерти в процесі дослідження визначили ефективність прийомів рукопашного бою, які можуть використовуватись на об'єктах залізничного транспорту. Так, ефективними для затримання злочинця експерти визнали прийоми «кидок вниз з захватом ніг ззаду», про що свідчать 61,29 % (n = 19) експертів та «важіль ліктя всередину» 25,81 % (n = 8), перше та друге рангові місця відповідно. Слід звернути увагу також на викорис-

тання прийому «важіль ліктя назовні», якому експерти надали третє рангове місце.

Натомість, найменш ефективним при виконанні затримання злочинця на об'єктах залізничного транспорту експерти визнали прийом «Боковий переворот». Думка експертів з даного питання була узгодженою, що підтверджено значенням коефіцієнта конкордації (W = 0,87).

Розглядаючи дане питання відповідно до думки експертів з різним строком служби у підрозділі, слід зазначити, що відношення до ефективності прийомів рукопашного бою дещо різняться (табл. 4).

Відхилення спостерігались у думці співробітників зі строком служби до трьох років (група 1), порівняно з більш досвідченими співробітниками, строк служби яких перевищує три роки.

Найбільш ефективним під час затримання злочинців на об'єктах залізничного транспорту, на думку експертів групи 1, є прийом «Важіль ліктя всередину», натомість більш досвідчені співробітники спеціального підрозділу надають перевагу прийому «кидок вниз з захватом ніг ззаду».

Таблиця 4 – Результати оцінювання експертами ефективності прийомів рукопашного бою під час затримання злочинця на об'єктах залізничного транспорту, n = 31

Прийом рукопашного бою	Розподіл відповідей, n = 31, p < 0,05					
	група 1, n = 8, W = 0,81		група 2, n = 9, W = 0,90		група 3, n = 14, W = 0,95	
	рангове місце	∑ рангів	рангове місце	∑ рангів	рангове місце	∑ рангів
Важіль ліктя назовні	Друге	16	Третє	26	Третє	41
Важіль ліктя всередину	Перше	14	Друге	16	Друге	24
Кидок вниз з захватом ніг ззаду	Третє	18	Перше	15	Перше	19
Кидок вниз з захватом ніг спереду	Сьоме	49	Шосте	51	П'яте	79
Кидок через стегно	П'яте	43	П'яте	50	Шосте	82
Передня підніжка	Четверте	38	Четверте	38	Четверте	58
Задня підніжка	Шосте	48	Сьоме	61	Сьоме	90
Боковий переворот	Восьме	62	Восьме	70	Восьме	111

Таблиця 5 – Результати оцінювання експертами ефективності прийомів рукопашного бою під час затримання злочинця на об'єктах повітряного транспорту

Прийом рукопашного бою	Розподіл відповідей, n = 31, p < 0,05					
	група 1, n = 8, W = 0,81		група 2, n = 9, W = 0,90		група 3, n = 14, W = 0,92	
	рангове місце	Σ рангів	рангове місце	Σ рангів	рангове місце	Σ рангів
Важіль ліктя назовні	Друге	14	Третє	23	Третє	40
Важіль ліктя всередину	Перше	13	Перше	11	Перше	15
Кидок вниз з захватом ніг ззаду	Третє	21	Друге	20	Друге	29
Кидок вниз з захватом ніг спереду	Восьме	59	Восьме	72	Восьме	110
Кидок через стегно	Четверте	42	Четверте	40	Четверте	60
Передня підніжка	П'яте	43	П'яте	49	П'яте	71
Задня підніжка	Шосте	44	Шосте	52	Шосте	82
Боковий переверот	Сьоме	52	Сьоме	57	Сьоме	97

Зі збільшенням строку служби підвищується увага до такого прийому, як «кидок вниз з захватом ніг спереду», так експерти групи 1 визначили даному прийому сьоме рангове місце, а експерти груп 2, 3 – відповідно шосте і п'яте. Значення коефіцієнта конкордації від 0,81 до 0,95 свідчить про погодженість думки експертів.

Результати проведеного анкетування дали змогу стверджувати, що за ступенем складності найважчим є затримання злочинця на об'єктах повітряного транспорту. Значної уваги потребує питання ефективності використання прийомів рукопашного бою для затримання злочинця у даних умовах. На думку експертів, найбільш ефективним прийомом рукопашного бою, який використовується для затримання злочинців на об'єктах повітряного транспорту, є «важіль ліктя всередину», це констатують 74,19 % (n = 23) експертів. Також ефективними є прийоми «важіль ліктя назовні», «Кидок вниз з захватом ніг ззаду», які посіли відповідно друге та третє рангові місця. Не дозволяють повною мірою реалізувати хід оперативних дій виконання прийому «кидок вниз з захватом ніг спереду», якому 83,87 % (n = 26) експертів надали восьме рангове місце. Значення коефіцієнта конкордації $W = 0,88$ дозволяє стверджувати узгодженість думки експертів з даного питання.

Відносно погляду на ефективність прийомів рукопашного бою під час затримання злочинців на об'єктах повітряного транспорту співробітників з

різним строком служби, слід зауважити майже односторонню думку (табл. 5).

Найбільш ефективним прийомом рукопашного бою, для проведення оперативних дій щодо затримання злочинців, експерти всіх груп визнали «важіль ліктя всередину». На друге рангове місце, експерти зі строком служби більше трьох років, віднесли ефективність виконання прийому «кидок вниз з захватом ніг ззаду», натомість експерти зі строком служби до трьох років призначили друге рангове місце «важіль ліктя назовні». Подальше розкошування прийомів рукопашного бою не мало відмінностей у групах досліджуваних. Значення коефіцієнта конкордації від 0,81 до 0,92 свідчить про погодженість думки експертів.

Висновки. Експертами було визначено прийоми рукопашного бою, які найчастіше використовуються під час затримання правопорушників: «важіль ліктя назовні», «важіль ліктя всередину», «кидок вниз з захватом ніг ззаду», «кидок вниз з захватом ніг спереду», «кидок через стегно», «передня підніжка», «задня підніжка», «боковий переверот». За свідченням учасників опитування, найчастіше оперативні дії щодо затримання злочинців проводяться на пішому маршруті.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою технології вдосконалення базової техніки рукопашного бою в процесі спеціальної фізичної підготовки курсантів з урахуванням їх біомеханічних характеристик.

Література

1. *Воротник А. Н.* Средства и методы воспитания приоритетных физических качеств у сотрудников специальных подразделений МВД России / А. Н. Воротник, Б. А. Клименко // Вестн. Белгород. юрид. ин-та МВД России. – 2010. – № 2. – С. 52–55.
2. *Горбатов В. В.* О совершенствовании обучения курсантов образовательных учреждений МВД России силовому задержанию преступников на занятиях по тактико-специальной подготовке / В. В. Горбатов, М. Ю. Никифоров // Вестн. Санкт-Петербург. ун-та МВД России. – 2013. – № 1. – С. 139–141.
3. *Методичні рекомендації про дії органів і підрозділів внутрішніх справ в типових та екстремальних ситуаціях: метод. рек.* – К.: НАВС, 2013. – 200 с.

4. *Овчинников В. А.* Анализ соревновательной деятельности по рукопашному бою сотрудников МВД России // Учен. зап. ун-та имени П. Ф. Лесгафта. – 2007. – № 10. – С. 62–65.
5. *Про затвердження Інструкції з організації фізичної та вогневої підготовки в Службі безпеки України:* наказ Служби безпеки України від 06.07.2010 р. № 369. – [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України // Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0792-10> .
6. *Тарасенко А. А.* Методика проведення занять по рукопашному бою с личным составом специальных подразделений МВД с целью обеспечения эффективных действий в условиях ограниченного пространства / А. А. Тарасенко // Учен. зап. ун-та им. П.Ф. Лесгафта. – 2008. – № 9 (43). – С. 89–91.
7. *Тюпа П. И.* Технический арсенал спортсменов, занимающихся рукопашным боем, и его эффективность / П. И. Тюпа, О. И. Тюпа // Вестн. РГУ им. И. Канта, 2008. – Вып. 5. – С. 90–92.

References

1. *Vorotnik A. N.* Means and methods of training priority physical qualities of the staff of special units of the Ministry of Internal Affairs of Russia / A. N. Vorotnik, B. A. Klimenko // Vestnik Belgorod. Iuridicheskoho instituta MIA Russia. – 2010. – N. 2. – P. 52–55.
2. *Gorbatov V. V.* On the improvement of training of cadets of educational institutions of the MIA of Russia in arresting criminals at the special tactics sessions / V. V. Gorbatov, M. Y. Nikiforov // Vestnik St. Petersburg University of MIA of Russia. – 2013. – N. 1. – P. 139–141.
3. *Methodical* recommendations concerning actions of internal affairs units under typical and extreme conditions: methodical recommendations. – Kiev: NAVS, 2013. – 200 p.
1. *Ovchinnikov V. A.* Analysis of competitive activity in hand-to-hand combats of the staff of MIA of Russia // Scientific notes of P. F. Lesgaft University. – 2007. – № 10. – P. 62–65.
2. *Approval* of instruction on organization of preparation in Ukraine Security Service: order of Ukraine Security Service of 06. 07. 2010 № 369. – [Electronic resource] / Official site of Verkhovna Rada of Ukraine // Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0792-10> .
3. *Tarassenko A. A.* Methods of conducting sessions in hand-to-hand combat for the staff of special units of the MIA in order to provide effective actions under conditions of restricted space / A. A. Tarassenko // Scientific notes of P. F. Lesgaft University. – 2008. – № 9 (43). – P. 89–91.
4. *Tyupa P. I.* Technical arsenal of athletes engaged in hand-to-hand combats and its efficiency / P. I. Tyupa, O. I. Tyupa // Vestnik RGU im. I. Kant, 2008. – Iss. 5. – P. 90 – 92.